

ВІДГУК

**опонента, доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ЛИТВИНА АНДРІЯ ВІЛЕНОВИЧА
на дисертаційне дослідження ДЕМКІВ АННИ МИКОЛАЇВНИ
«Професійний розвиток викладачів навчально-методичних центрів
цивільного захисту в процесі підвищення кваліфікації»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Актуальність теми дисертаційного дослідження з проблеми професійного розвитку викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту (НМЦ ЦЗ) у процесі підвищення кваліфікації зумовлена низкою чинників, зокрема: зростаючими вимогами суспільства до професіоналізму викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту; утвердженням компетентнісного підходу в професійній освіті й необхідністю розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту; недостатнім науковим осмисленням і нерозробленістю в педагогічній теорії та практиці проблеми професійного розвитку викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту.

З огляду на викладене, тема дисертації А. М. Демків «Професійний розвиток викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту в процесі підвищення кваліфікації» є актуальною та відповідає запитам часу. Виконання дослідження відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт ДЗВО «Університет менеджменту освіти» з теми «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (РК № 0120U00104637) та Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна з теми «Теорія і практика підготовки майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства» (РК № 0122U000432) підсилює його значущість і затребуваність.

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш значущих наукових результатів А. М. Демків відносимо такі: розроблено й обґрунтовано структуру і зміст професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ; розроблено модель професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації; визначено та обґрунтовано найзначиміші педагогічні умови професійного розвитку викладачів

навчально-методичних центрів цивільного захисту в процесі підвищення кваліфікації.

3 Нові факти, одержані здобувачем. У результаті наукового пошуку дисертантка виконала теоретичне узагальнення, розробила науково-педагогічні положення та підготувала практичні рекомендації щодо професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації з урахуванням сучасних тенденцій трансформації освіти. Зокрема, розкрито специфіку професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ, яка полягає в дуальності функціонального та професійно-педагогічного навчання, комплементарності професійної компетентності зі спеціальностей Цивільна безпека (263) та Освітні, педагогічні науки (011). Також виявлено, що в період воєнної агресії на теренах України відбувається переорієнтація у системі підвищення кваліфікації на користь практико орієнтованих технологій, які адаптуються до умов змішаного навчання, що зумовило активний розвиток інформаційного освітнього середовища закладів післядипломної освіти. Крім того автор наголошує, що в національну систему педагогічної освіти активно впроваджуються моделі навчання дорослих (навчання на базі проєктів, навчання на основі реальних проблем, навчання на базі досвіду, матрична модель свідомої компетентності та ін.).

4 Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій А. М. Демків, а також термінів проведення дослідження дають підстави для твердження про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, висновків і рекомендацій.

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2020–2023 рр. на базі Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту та Навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності у три етапи: підготовчий, реалізаційний, аналізу і узагальнення результатів. У педагогічному експерименті на різних етапах взяли участь 188 викладачів НМЦ ЦЗ.

Ретельне вивчення наукової літератури (244 найменувань, із них 26 – іноземними мовами) дало змогу дисертантці достатньо переконливо висвітлити: сутність ключових понять дослідження «професійно-педагогічна компетентність викладачів НМЦ ЦЗ» і «професійний розвиток викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту», особливості змісту та компонентного складу професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ, визначити критерії розвитку та їх показники, охарактеризувати рівні та діагностичний інструментарій для дослідження динаміки професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації, обґрунтувати педагогічні умови і розробити модель професійного розвитку викладачів навчально-методичних центрів цивільного

захисту в процесі підвищення кваліфікації, підготувати навчально-методичні матеріали і методичні вказівки науково-педагогічним працівникам.

Не викликає заперечень обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які опираються на новітні досягнення в галузі філософії, психології та педагогіки, теорії та методики професійної освіти, положення системного, компетентнісного, акмеологічного, синергетичного, інформаційного, андрагогічного підходів, теорії професійної освіти і навчання дорослих, безперервної педагогічної освіти, концепції розвитку професіоналізму вчителя тощо. Серед обраних дисертанткою методів наукового дослідження найбільш продуктивними, на наш погляд, були: структурно-семантичний і порівняльний аналіз; моделювання, що дало змогу побудувати модель професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації; метод аналізу ієрархій для визначення найбільш вагомих педагогічних умов професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ; педагогічний експеримент, проведений з метою перевірки ефективності моделі та педагогічних умов професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації; синтез та узагальнення для формулювання висновків і рекомендацій дослідження.

Наукові положення та результати дисертації впроваджені в практику підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки Департаменту організації заходів цивільного захисту ДСНС України, а також в освітній процес: Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту; Навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Рівненської, Черкаської області та м. Києва, що засвідчують відповідні документи.

Апробація результатів наукового дослідження А. М. Демків є достатньою та підтверджується значною кількістю публікацій (22) у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях та участю здобувача в науково-практичних заходах (16) різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Дисертаційне дослідження А. М. Демків сприяє пошуку шляхів вирішення важливої для теорії та методики професійної освіти дослідницької проблеми, що стосується професійного розвитку викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту в процесі підвищення кваліфікації; її результати дають підстави вважати дослідження істотним підґрунтям для практичного вдосконалення освітнього процесу в закладах післядипломної освіти з урахуванням європейських і вітчизняних тенденцій.

Наукову цінність дисертаційного дослідження А. М. Демків становлять вперше обґрунтовані педагогічні умови і побудована модель професійного розвитку викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту в процесі

підвищення кваліфікації, а також уточнення суті поняття «професійно-педагогічна компетентність викладачів НМЦ ЦЗ», удосконалений діагностичний інструментарій для дослідження динаміки професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ.

Дослідження має практичну значущість, одержані здобувачкою результати успішно апробовані та впроваджені в систему професійного розвитку та підвищення кваліфікації викладачів НМЦ ЦЗ, зокрема такі навчально-методичні матеріали: розділ навчального посібника «Основні аспекти підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту»; два модулі робочої програми підвищення кваліфікації викладачів НМЦ ЦЗ за темами «Концепції і стратегії розвитку освіти в умовах сталого розвитку», «Педагогічні засади організації освітнього процесу для керівного складу і фахівців з питань цивільного захисту»; спецкурси за темами «Професійно-педагогічна компетентність викладачів НМЦ ЦЗ: особливості індивідуального розвитку» та «Сучасні моделі неперервного професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ в умовах відкритої освіти» для набуття слухачами досвіду використання особистісно-розвивальних технологій, розвитку мотиваційної готовності викладачів до опанування сучасними цифровими технологіями і ресурсами в педагогічній, інноваційній і дослідницькій діяльності, індивідуалізації педагогічного розвитку.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Отримані А. М. Демків результати дослідження рекомендується використовувати під час розроблення освітньо-професійних і освітньо-наукових програм у закладах вищої освіти, навчальних програм підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, тренінгових програм у міжкурсовий період підвищення кваліфікації викладачів НМЦ ЦЗ.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Структура дисертації є цілком виправданою, відповідає меті дослідження та поставленим завданням, охоплює анотації українською й англійською мовами, вступ, три розділи і висновки до розділів, пов'язані внутрішньою логікою та послідовністю викладу, загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

Зміст виконаної роботи, на нашу думку, достатньо розкриває провідні положення дослідження.

У вступі спостерігається відповідність об'єкта, предмета, мети дослідження сформульованій темі, а також висвітлено наукову новизну, практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів, особистий внесок здобувача, структуру й обсяг дисертації. Науковий апарат дисертації визначений коректно. Вибір комплексу методів наукового пошуку та їх гармонійне поєднання загалом адекватні накресленим дослідницьким завданням.

Як показує аналіз першого розділу, здобувачка передусім звернулася до наукових джерел і нормативно-правових документів. Сумлінне опрацювання джерельної бази дало можливість охарактеризувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії і практиці та виокремити важливі аспекти, що уможливило конкретизацію сутності та структури ключових понять дослідження, обґрунтування теоретичних і методичних основ удосконалення професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ. Уточнивши суть поняття «професійний розвиток викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту», А. М. Демків визначила системотвірні компоненти цілісної системи професійного розвитку викладачів у безперервній освіті, результатом якої є професійно-педагогічна компетентність, і з'ясувала, що для підвищення їхньої кваліфікації доцільно поєднати функціональне та професійно-педагогічне навчання.

На позитивну оцінку заслуговує те, що для виокремлення компонентного складу професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ (підрозділ 1.2) було створено групу експертів (30 осіб). Це дало змогу об'єктивно та достовірно визначити структуру та зміст професійно-педагогічної компетентності цієї категорії викладачів.

Відзначимо також розроблений здобувачкою діагностично-критеріальний апарат, який є належно структурованим. Запропоновані критерії (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний, операційно-функціональний, особистісно-рефлексивний) супроводжуються чіткою характеристикою за показниками і параметрами оцінювання (рис. 9, с. 82), які, на нашу думку, цілком відображають зміст структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-професійний). Заслуговує схвалення те, що розвиток компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ дослідниця пропонує розглядати на п'яти рівнях (недостатній, достатній, середній, високий, дуже високий).

У другому розділі узагальнено практичний досвід професійного розвитку педагогів у формальній і неформальній освіті та викладено власне бачення шляхів вирішення науково-педагогічної проблеми через створення педагогічних умов, реалізацію педагогічно доцільних технологій і побудову моделі професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації.

Важливо, що обґрунтовані педагогічні умови враховують специфіку професійної діяльності фахівців із питань цивільної безпеки й особливості підвищення кваліфікації цих фахівців у відповідних закладах освіти. Вони зорієнтовані на цілеспрямоване формування всіх визначених у роботі компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ. Заслуговує уваги

методу аналізу ієрархій, за допомогою якого А. М. Демків визначила та конкретизувала сукупність практико значущих педагогічних умов.

Виконаний дослідницею вибір педагогічно доцільних технологій оптимізації процесу професійного розвитку викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту в процесі підвищення кваліфікації ґрунтується на низці концептуальних ідей (продовженої освіти, подальшої освіти, відновлювальної освіти, освіти в громаді, освіти дорослих тощо) та продуктивних моделях навчання дорослих (школа професійного розвитку, навчання на базі проєктів, навчання на основі реальних проблем, навчання на базі досвіду, матрична модель свідомої компетентності та ін.).

Спроектована та побудована модель професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації відображає систему розвитку у слухачів усіх компонентів професійно-педагогічної компетентності у процесі безперервного професійного та педагогічного самовдосконалення. У ході моделювання автор визначила та проаналізувала особливості реалізації важливих, на її думку, для професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ принципів науковості, безперервності, самоактуалізації, проактивності та міжпрофесійності.

У третьому розділі детально висвітлено методика, організацію та хід експериментальної роботи, проаналізовано й узагальнено результати виконаного педагогічного експерименту, викладено рекомендації щодо професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ.

Сформульовані дисертанткою завдання дослідно-експериментальної роботи виконувались поетапно, з дотриманням процедур проведення та детальним описом результатів, одержаних на кожному етапі. Відзначимо як позитив виконаний аналіз загальних характеристик групи респондентів (викладачів НМЦ ЦЗ), поданий на рис. 17.

Слід зазначити, що з'ясування стану сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ (підрозд. 3.2) відбувалося згідно визначеної структури, відповідно до критеріїв, їх показників і методики інтерпретації результатів дослідження (с. 167). Результати, одержані на цьому етапі дослідження засвідчили необхідність пошуку педагогічних резервів для вдосконалення системи професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації.

Формувальний етап експериментального дослідження А. М. Демків полягав у апробації запропонованих наукових підходів і педагогічних інновацій та перевірці гіпотези про доцільність упровадження обґрунтованих педагогічних умов, визначених технологій, а також розробленої моделі. Порівняння початкових і кінцевих результатів експериментальної роботи засвідчило суттєву позитивну динаміку професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення

кваліфікації. Вірогідність отриманих результатів підтверджено за допомогою статистичного критерію Пірсона χ^2 , що дає підставу стверджувати про суттєві зміни кожного з компонентів професійно-педагогічної компетентності. Необхідна інформація відображена в додатках Т.1–Т.8.

Результати пошуково-експериментальної роботи дали можливість дисертантці конкретизувати методичні вказівки науково-педагогічним працівникам щодо формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації.

Висновки до розділів і загальні висновки в цілому відображають зміст і результати дослідницької діяльності, узгоджуються із завданнями дослідження, є логічними і достатньо повними.

Обсяг дисертації становить 359 сторінок, обсяг основного тексту 184 сторінок, що відповідає вимогам. Унаочнюють і доповнюють виконання завдань роботи 11 таблиць, 28 рисунків, 20 додатків.

Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку про те, що поставлені завдання виконані, мету наукового пошуку загалом досягнуто.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд із переконливими позитивами опонованої наукової праці висловимо окремі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Мета дослідження має декомпонуватися в дослідницькі завдання. Натомість п'яте завдання повністю повторює сформульовану мету дисертаційної роботи А. М. Демків (с. 28–29).

2. У підрозділі 1.1 (с. 51–52) і Додатку А.3 автор порівнює стандарт вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського рівня) вищої освіти і стандарт вищої освіти за спеціальністю 263 Цивільна безпека для другого (магістерського рівня) вищої освіти. Нам видається, що для вдосконалення програми підвищення кваліфікації викладачів НМЦ ЦЗ більш доцільним було б використання положень освітнього стандарту за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) для другого (магістерського рівня) вищої освіти.

3. У дисертації не передбачено цілісного аналізу зарубіжного досвіду розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів у контексті досліджуваної проблеми, результати якого дали б можливість А. М. Демків імплементувати інноваційні розробки у вітчизняну систему підвищення їхньої кваліфікації.

4. Погоджуючись з обранням методу аналізу ієрархій для виявлення найбільш значущих педагогічних умов професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ звернемо увагу на те, що вихідний перелік «обставин, що здійснюють істотний вплив на перебіг освітнього процесу, і певною мірою забезпечують очікуваний

результат», до якого було застосовано метод аналізу ієрархій, доцільно було виокремити за допомогою експертів, а не за результатами вивчення наукової психолого-педагогічної літератури (с. 100).

5. Автор зазначає, що «упровадження моделі професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ у процесі підвищення кваліфікації має здійснюватися на основі наукових підходів...», відносить їх до змістового блоку моделі та аналізує на с. 144–145. Водночас вивчення тексту дисертації свідчить, що все дослідження спирається на ці підходи. Варто було окреслити їх як методологічну основу дослідження та відобразити в першому розділі. Це підсилило б теоретичні засади дослідження. У моделі нам видається логічним розмістити наукових підходи і принципи в концептуально-нормативному блоці.

6. Щодо експериментальної перевірки моделі професійного розвитку викладачів НМЦ ЦЗ, дослідниця слушно стверджує, що вибір або розроблення методичної схеми експерименту має на меті мінімізацію витрат і максимізацію достовірності одержуваних результатів (с. 163); однак, на наше переконання, застосована в роботі стратегія послідовного педагогічного експерименту, названа схемою «до – після» (с. 206) суттєво програє в рівні достовірності порівняльно-зрізовому експерименту із застосуванням експериментальної та контрольної груп, коли необхідно довести, що комплекс авторських пропозицій більш ефективний, ніж традиційна методика.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження і можуть бути підставою для наукової дискусії.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційного дослідження А. М. Демків відображено у 22 наукових працях автора (16 – одноосібних), серед яких: 6 наукових статей у виданнях, внесених до переліку фахових видань України категорії «Б», 1 стаття в періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science, 14 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 навчальний посібник.

Отже, здобувачка дотримала вимоги наказу Міністерства освіти і науки України № 1112 від 17.10.2012 р. щодо опублікування результатів дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

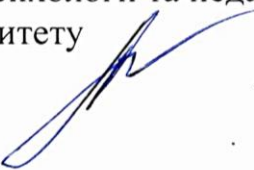
10. Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження А. М. Демків «Професійний розвиток викладачів навчально-методичних центрів цивільного захисту в процесі підвищення кваліфікації» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення для педагогічної науки і практики. Здобувачка на належному рівні володіє теорією проблеми і методами її дослідження.

Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Демків Анна Миколаївна заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Андрій ЛИТВИН

